

Irodalmi Szemle.

Concha Győző „Politiká“-ja.

(*Politika*, írta Concha Győző. Első kötet. Alkotmánytan. Budapest, az Eggenberger-féle könyvkereskedés kiadása. 1895. XII + 619 lap. Ára 6 frt.)

Nagyjelentőségű mű nemcsak a hazai tudományos irodalomban, de a politikai tudomány egyetemes irodalmában is, melyben ez idő szerint az angol, német és a francia jár elől, míg az olasz és spanyolnak általában csak kisebb értékű munkálatokat köszönhetünk. Ha pedig kiválo'lag a hazai irodalmat veszem, azt kell mondanom, hogy ez az első mű, mely a tudomány színvonalán állva, szerzőjének eredeti felfogásáról és mély filozófiai álláspontjairól tanúskodik. Hozzáteve ehhez még azt, hogy ama ritka művek egyikével állunk szemben, melyek nem érik be azzal, hogy a külföldi eszmeáramlatok visszatükrözését nyújtsák, hanem a hazai gondolkodás irányaira, a tudomány hazai eredményeire mindig főfigyelmet fordítanak — nagyjában körvonaloztam volna a mű jellegét.

Hogy miért nevezem a Concha könyvét az első rendszeres magyar politikai kézi-könyvnek, mely szerzőjének eredeti felfogásáról tesz tanúbizonyságot, nem szorúl hosszú indokolásra. Mert ha nem tekintem a K ar v a s s y szerény kézi-könyvét, mely még egy államvizsgálatra való készülés bármily mérsékelt igényeinek sem felelt meg már régi idő óta s veszem azt a művet összehasonlításom alapjául, mely csak legutóbb szorúlt le ama szerepéről, hogy a politikai tudomány tanait csepegtesse az azzal foglalatalkodásra utaltakra t. i. a K a u t z politikai kézi-könyvét („Országasztatá“-t, mint a hogy az első kiadásban elnevezte), a nagy és lényeges különbség szembeötlő. Mert a Kautz-féle tankönyvekben, politikai kézi könyvében épen úgy, mint közgazdasági és pénzügytani művében, megtalált ugyan az ember mindent, a mi a tudomány az időbeni álláspontjának megfelelt, már t. i. a külföldi tudományának, lévén ő a magyar gondolkodás eredményeinek meglehetősen ignorálója, de azokban ugyan egy eredeti eszmét, gondolatot bárki is hiába keresett volna. Megtanultuk az ő politikai könyvéből is szépen, hogy ez vagy amaz elmélet mellett mit szoktak felhozni, mit viszont ellene, az igazság pedig se a pro, se a contra szóoklóknál nincs, hanem az a

középen léteznek. Óriási olvasottság volt az, a mivel ő egy-egy könyvének kidolgozásához hozzáfogott; persze ahhoz, hogy a politikai tudomány egyetemes irodalmában el ne szédüljön az, a ki politikai kézikönyvet akar írni, ahhoz a gondolkodásnak magasabb filozófiai iskolázottságára, a sokféle ágazó gondolatirányok vezérszálainak magasabb egységesítését fogyanatosító képességre van szüksége múlhatatlanul.

Művének irányával szabatosan megismertet bennünket Concha előszavában. „Munkám tárgya — mondja ő — nem az országlás művészetének, hanem a nemzetekint élő emberek együttléti és fejlődési törvényeinek tudománya.“ A politika tudománya a nemzeti létezés és átalakulás törvényeinek felderítése. A politika művészete ettől egészen különböző. Mint szerzőnk mondja: „az országlás művészetének nem is lehet tudománya, mert a tudomány az általános szükségképiségek, azaz a dolgok és viszonyok természetében rejlő törvények gondolati fölismeréséből, az országló művészet ellenben a nemzeteknek és országló férfiaknak akarátírányzó alkotásaiból áll.“ Ezért munkájának „nincs is más vonatkozása az aktuális országláshoz, mint az, hogy ennek tényeiben adatokat keres a nemzetekben végbemenő emberi élet együttléti és fejlődési törvényeinek megállapításához s a legtávolabb áll tőle a szándék, kész tanácsokkal szolgálni az országlóknak. Az államtudomány csak elvont törvényeket bír megállapítani, a melyeknek alkalmazása teszi éppen az országlás művészetét, utóbbi azonban már nem a gondolkodó, a tudás után vágyó, hanem a cselekvő ember világába esik.“ Nálunk, a hol a politizálás általános kórság, ezeknek ily precíz kifejtése mindenestre nem volt hiábavaló dolog. Sőt nem találta azt feleslegesnek az épen gyakorlati politikusainknál oly nagy tekintélyben álló német államtudós: Bluntschli sem, hat oldalon értekezvén a „Politik als Staatskunst und als Staatswissenschaft“-ról. A politika, mint tudomány, embere: az államtudós; a politika mint művészet, embere: az államférfiú. Az egyik nem a másik. A mint Funck-Brentano mondja, II. Katalin, egy koresmáros leány, első rangú államférfiúi tehetség volt, míg tudományos hírnevű miniszterek olykor sületlenségénél nem csinálnak egyebet. A tudomány célja az igazság felderítése; ezért írhatta Dahlmann a maga könyvének: *Die Politik, auf den Grund und das Maass der gegebenen Zustände zurückgeführt* — 1835-iki első kiadása előszavában, hogy valamennyi politikai szektának nemtetésével fog találkozni.

Nem lehet célunk az alábbiakban szerző tanításait tüzetesen elemzés alá venni, sőt még csak gondolat-, illetve tárgyalási menetét sem követhetjük, mert az sokkal tüzetesebb dolgozatot igényelne, mint a minőre a rendelkezésünkre álló tér megszabott voltánál fogva vállalkozhatunk. Meg kell azért elégednünk azzal, ha álláspontját csak némely főbb kérdésekben ismertetjük. Meglehetősen bő bevezető részleteket olvassunk az országlás és egyéb emberi életjelenségekről, az ember világá-

ról, az emberi élet alanyairól, az emberiség életéről, melyek után a társadalomban következnek. A nép szerinte „az emberinek sajátos megjelenése benső kapcsolatokkal összefűzött egyéncsoportban.“ (68. l.) A nemzet „a maga külön lényét öntudatos akaratával külsőleg valósítani tudó nép“. (71. l.) Szerzőnk eredeti álláspontjainak egyike, hogy „sem a közös vérségi kapocs, sem a nyelvegység nem lényeges a nemzeti létre. A lényeges az emberinek sajátossága, ennek értékessége, öntudata s külső ereje“, mert a nemzetek legtöbbször erős vérvegyületeken alapulnak és nyelvük egysége mellett is több népre oszolhatnak (angol, amerikai). Ellenkezőleg Bluntschli (Allg. Staatslehre 96. l.) Csak a 184. oldalon kezd szerzőnk az állammal foglalkozni. Lássuk, mit mond ő államnak? Az állam szerinte röviden „a nemzeti személyiség önmagát irányozó, országoló állapotában“ (191—192. l. bővebben a 193. l.-on). Ismerjük az állam fogalmának sokféle meghatározását. Bluntschli is azt mondja, közel állván Conchához: „Az állam bizonyos országnak politikailag szervezett népszemélyisége“ (i. m. 24. l.). De ő maga is mondja (i. m. 91. l.), mely tárgyalásából is kivehető, hogy a Volk alatt az értendő, a mit mások a Nation alatt értenek. Schwarz Gyula „Elemente der Politik“-jának (az Atheneum 1894. évi 2. számában általa adott) meghatározásában az államnak a szuverénitása, a terület, a saját szervek s a közjóra irányzás képezik az ismérveket. Funck Brentano-t az államfogalom meghatározásának tökéletlenségei annak kijelentésére kényszerítik utóbbi művében, hogy a Bodin adta 1576-beli meghatározás a legjobb mind között. (La politique, 49. l.) Ha a Concha meghatározását vizsgáljuk, látjuk, hogy ő is azok közé tartozik, kik a nemzet fogalmát lényeges jegyként veszik be az államfogalom meghatározásába. De ha Gareis-ként elfogadjuk, hogy az uralkodó meghatározások az államban: 1. népet, 2. külön területet, 3. az összakaratot és összerőt előállító s a felett uralkodó szervezetet látnak, úgy a Concha bővebb meghatározásában mindezen ismérvek szintén megtalálhatók. Mert szerinte az állam „az erkölcsi világnak az alakulata, a melyben az emberiségnek valamely, tőle sajátos tulajdonságok által különváló része bizonyos földterületen személyiséggé emelkedve az ember eszméjét különös alakban, saját öntudatos akaratával és külső hatalmával valósítja meg, az egyes emberi célok, illetve közületek összhangzó irányzása által.“

Az, a mit A nemzet szuverénitása című fejezetben (216. s köv. l.) különösen pedig A személyiség működésében (220. l.) olvasunk, az idevágó irodalom egyetemes felölelésével rendkívüli államtudományi éllel és szabotossággal van előadva. Nem szükség nyilatkoznunk a szuverénitásról és az államhatalmakról szóló részekben szerző által a tudomány teljes apparátusával kifejtettekről (242—272. l.), miután itt bővített alakban kapjuk azon eredeti fejtegetéseket, melyeket jó részben Az állam hatalmak megszólá-

sának elvei című értekezésében találkoztunk. Az államhatalmak egymáshoz való viszonyát tárgyzó szakasz (283. l.) után a tan történetének jegyzetszerű bírálatos előadása egyike a mű legkiemelkedőbb részeinek, melyhez a szuverénitás önkorlátozásáról szóló szakaszt (316. l.) kísérő jegyzetnek főleg az egyház és állam közti viszonyt tárgyzó része méltóan csatlakozik.

Tüzetesen értekezik az államformákról is (347—396. l.), a mint az államtudományi irodalomban folyton új és új elméleteket szülő, nagyfontosságú tárgy azt meg is érdemli. Concha nem áll elő valami saját külön államformaelmélettel (ámbar ez ma már sokkal kisebb kaliberű államtudományi írónál is bevett szokás), hanem alapjában az arisztotelesi felosztásra helyezkedik. Igen, mert ő az alkotmányra, illetve a kormányzás módjára (forma regiminis) vonatkozó osztályozási alapokat nem vegyíti illetéktelenül az államok formáira vonatkozó meghatározásokba. Sajátképeni államformák azok, melyeknek czélja az általános jó megvalósítása, vagyis a melyeket Aristoteles tiszta államformáknak nevez; sajátlan értelemben vettek pedig a nem az általános jó megvalósításából, hanem egyéni vagy osztályérdekekből kiindulók, vagyis az Aristoteles elfajult államformái — *παρεκβάσεις*. E főfelosztáson belül a további osztályozásra az a szempont nyújt alapot, vajjon a szuverénitás külön, felelőtlen lényként jelenhet-e, vagy számos, csak egyetemességükben szuverén lényekben van-e. Innen a monarchia és a köztársaság, mely vagy arisztokrácia, vagy demokrácia. Az e tan történetére vonatkozó jegyzetekben ismét tökéletes képét nyerjük az e téren felmerült összes számbavehető elméleteknek, mélyreható kritikával, éles tiszta látással a teóriák nagy tömkelegében. A képviselőtről (437—457. l.), a fejedelmi hatalomról és funkzióról (521—550. l.) és parlamenti kormányzatról (571—580. l.), továbbá az államok egymáshoz való viszonyáról (580—610. l.) szóló részekre hívjuk még fel a figyelmet, mint a legkiemelkedőbbekre.

Tárgyalási módját a szerző maga is „elvont, bonezoló“-nak jelzi, „erős értelmi elvonással“ kapcsolatosnak, miután a feladat az, „hogy az állami élet jelenségeit legegyszerűbb elemekre vezessük vissza.“ Bajos is hasonló tárgyról valami könnyed olvasmányú értekezéseket írni, de hiszen a nehezebb olvasmány még nem homályosság, bizonytalanság és elmosódás. A mint hogy szerzőnk se lesz soha homályos, vagy épen kétes értelmű. És a mit különös érényként kívánunk hangsúlyozni ismét, az a magyar gondolkodás irányzatainak folytonos szemmel tartása, a mivel Concha nálunk vajmi sokaknak követendő példát mutatott.

Szóval a külföldi eszmeáramlatok eddig szokásos visszaadásának igényén messze túlmenőleg olyan magas nivójú, eredeti és magyar tudományos mű a Conchá-é, mely arra van hivatva, hogy belőle a politikával úgy tudományosan, mint gyakorlatilag foglalkozó, valamint a publicista egyaránt sokat és értékest merítsen.